

М. ГЕОРГИЕВА
В. ЖОБОВ
Д. ДИМИТРОВА

КНИГА за УЧИТЕЛЯ

М. Георгиева
В. Жобов
Д. Димитрова

Български
език

10.
Клас

- © Маргарита Георгиева Христова-Плашилска, Владимир Любенов Жобов,
Димка Димитрова Николова-Иванова, *автори*, 2018
- © Деян Пламенов Балабанов, *графичен дизайн*, 2019
- © Петко Енчев Минчев, *корица*, 2019
- © „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД, *издател*, 2019
- ISBN 978-619-215-449-3

Възпроизвеждането на това издание или на отделни негови части под каквато и да е форма без изричното писмено съгласие на „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД е престъпление.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ВЪВЕДЕНИЕ.....	4
II. ПРИМЕРНО ТЕМАТИЧНО ГОДИШНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ (изтеглете от ТУК)	
III. АКЦЕНТИ ОТ СТРУКТУРАТА НА УЧЕБНИКА	5
IV. МЕТОДИЧЕСКИ РАЗРАБОТКИ НА УРОЦИ	7
V. МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМИТЕ ЗА РАЗВИВАНЕ НА КОМУНИКАТИВНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ	13
VI. РАБОТА С ЕЛЕКТРОННИТЕ РЕСУРСИ	19

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Книгата за учителя по български език за 10. клас предлага на учителя информация и методически идеи, които ще го улеснят както при предварителното годишно планиране, така и при използване на учебника по български език.

Книгата е структурирана така, че представя възможностите на учебника да осигури прилагането на различните компетентности, предвидени в учебната програма по български език за 10. клас с цел учебникът да се превърне в основно средство за обогатяване на лингвистичните знания и на комуникативните умения на учениците.

С основните цели на обучението в 10. клас е съобразено и предложеното от нас примерно тематично разпределение, което е разположено в първия раздел на книгата. Този вариант произтича от целите на обучението по български език в 10. клас, от учебното съдържание и от препоръчителното съотношение между различните видове уроци според учебната програма по български език. Примерното тематично разпределение дава идеи как да се формулират и как да се разпределят в учебното време темите на урочните единици така, че да отговарят на регламентирания годишен брой часове по български език и за развитие на комуникативните умения. В предложените решения за разполагане на часовете за развитие на комуникативните компетентности учителят може да нанесе промени, съобразявайки се с възможностите и с интересите на своите ученици, както и със стила си на работа. Очакваните резултати от обучението, дефинирани в контекста на социокултурната, езиковата и комуникативната компетентност, насочват учителя при определяне на конкретните цели на всеки урок, а контекстът и дейностите за всяка урочна единица са свързани с придобиване на ключови компетентности и с възможности за осъществяване на междупредметни връзки. Съотношението между различните видове уроци отговаря на препоръчителните проценти, заложили в учебната програма.

Вторият раздел на книгата акцентира върху структурата на урочната статия, върху спецификата на отделните видове уроци, включени в учебника, с цел по-лесното ориентиране при използването му.

Третият раздел от книгата за учителя предлага конкретни методически идеи за работа по темите от учебното съдържание. Разработките посочват целите на уроците за нови знания, дават насоки за действията на учителя при подготовката му, съдържат отговори и обяснения за изпълнението на някои от лингвистичните задачи.

В четвъртия раздел за улеснение на учителя сме подготвили и методически насоки при работата върху темите за развиване на комуникативните компетентности – публично изказване по граждански проблем и есе по граждански проблем. Приложили сме с обучителна цел и откъси от две есета на проф. Андрей Пантев, които може да се използват в пряката работа при подготовката за създаване от учениците на есе по граждански проблем.

Надяваме се, че тази книга ще бъде надежден помощник в работата на учителя при подготовката и провеждането на уроците по български език в 10. клас.

Авторите

Условните знаци и рубриците ориентират в учебника и улесняват неговото използване.

- Рубриката ПРИПОМНЯМ СИ резюмира информация, с която учениците вече са се запознали в предходните класове, и помага за по-лесното възприемане на новото учебно съдържание.
- Най-важната информация според учебната програма е поместена в рубриката НОВО.
- За улеснение в края на урочната статия за нови знания е разположена рубриката НАКРАТКО, която синтезира най-важното по изучаваната тема.
- Част от информацията по темата е изнесена в рубриката ПРАВИЛО+.
- Урочните статии за упражнения съдържат задачи, оформени в две рубрики.
- Рубриката МОГА съдържа задачи, с които трябва да се справят всички, а рубриката МОГА ОЩЕ – задачи, предназначени за ученици, които работят по-бързо или имат засилен интерес към изучаването на българския език. Голяма част от задачите съдържа указания за последователни действия, за да се подпомогне и улесни самостоятелната работа.
- Обикновено урочната статия завършва със задачи в рубриката РАБОТА ПО ПРОЕКТ, чието изпълнение изисква повече време и усилия. Тези задачи може да се изпълняват самостоятелно или в работен екип.
- В рубриката РЕЧНИК са уточнени значенията на някои думи, които са използвани в текстовете и в задачите.

В края на учебника са поместени поредица приложения под формата на таблици и схеми, които помагат за систематизиране на знанията и уменията, придобити в първия гимназиален етап. Учебникът предлага и текстове за самостоятелна работа върху резюме.

IV. МЕТОДИЧЕСКИ РАЗРАБОТКИ НА УРОЦИ

2. ПОДГОТОВКА ЗА ВХОДНО НИВО

ЦЕЛИ НА УРОКА

- Да се направи начален преговор чрез упражнение на задачи от учебното съдържание за 9. клас.
- Да се осъществи функционална подготовка за входно ниво.

НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМАТА

Урок за упражнение

2. Начален преговор. Подготовка за входно ниво

Урочната статия продължава началния преговор от тема 1, но акцентът тук е върху целенасочената подготовка за входното ниво. Задачите произтичат от два текста, различни по стил, и са подредени по ниво на трудност. Рубриката МОГА е насочена към всички ученици, а МОГА ОЩЕ дава възможност на учителя за индивидуална самостоятелна работа.

Тъй като е урок за преговор, подходящата форма на работа би била беседата с припомняне на съответните езикови правила и с мотивиране на всеки отговор, включително и на тестовите задачи със структуриран отговор.

Зад. 4 г) Да се обърне внимание защо не е подходяща думата *задача*.

Зад. 5 а)

Зад. 6 – учтива форма

Зад. 7 – отделя второ подчинено изречение

Зад. 10 г)

Зад. 11 б) Да се коментират допуснатите грешки в останалите дистрактори.

Зад. 12 в) *Желанието да общуваши с другите, постепенно изчезва, а човек се затваря в себе си и в своя измислен свят.*

Зад. 13 г)

При изпълнението на зад. 15 е необходимо да се спазва речевия етикет при официално общуване.

3. ПРАВОГОВОРНА НОРМА

ЦЕЛИ НА УРОКА

- Да се разбира същността на нормите на съвременния български книжовен език.
- Да се познава правоговорната норма.
- Да се прилага правоговорната норма в устната реч.
- Да се откриват, коментират и редактират правоговорни грешки.
- Да се усъвършенстват рецептивните и репродуктивните умения на учениците чрез извличане и обработване на информация от научен текст.

НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМАТА

Урок за НОВИ ЗНАНИЯ

3. Правоговорна норма

Една част от задачите е свързана с обработване на информация от текст на римския оратор Цицерон и предполага както изказване на лично разбиране от учениците, така и работа по темата.

Зад. 4 – пазара, козаря, въдичаря, нектара, бунтаря, ягуара, грънчаря, петела, приятеля, пастела, вредителя, нападателя, жителя, хотела.

Зад. 5 – изследвам – изследовател, създавам – създател, наблюдавам – наблюдател, мечтая – мечтател, заседавам – заседател, чета – читател.

Зад. 6 – училища, игрища, госпожи, призори, донеси, зъби, пепелник, наука, предлог.

Зад. 7 – Трябва да се придържаме към едни и същи правила.

Досадно е да ти приписват чужди грешки.

Помещението е толкова ниско, че трябва да вървиш приведен.

Други паят песента, той само приглася.

Припичам се на слънце и ям препечени филийки.

Зад. 8.1. казвам, чета, гордостта, ръка, реша, звяра, вода, мисълта, шкафа

8.2. преброя, боядисвам, двигателя, мисля, царят, вървят, лакътя

Зад. 9 – чуждоземното, разноречието, равномерно

Работата по проект изисква самостоятелно проучване и може да се постави като задача за домашна работа – индивидуална или в група.

4. ПРАВОПИСНА НОРМА

ЦЕЛИ НА УРОКА

- Да се познава правописната норма.
- Да се прилага правописната норма в писмената реч.
- Да се откриват и редактират правописни грешки.
- Да се усъвършенстват рецептивните и репродуктивните умения на учениците чрез извличане и обработване на информация от публицистичен текст.

НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМАТА

Урок за НОВИ ЗНАНИЯ

4. Правописна норма

Изходният текст на Иван Богоров предполага „разчитане“ с помощта на учителя, а първите три задачи може да се изпълняват чрез беседа.

Зад. 4.1. ръкавица – ръка, боледувам – болен/болест, къртица – къртя, гърмеж – гръм, вързоп – вържа, отмъщение – мъст, буренак – бурен

4.2. отегчен – тегна/дотегна, бележка – бележа, верижка – верижен, теменужка – теменужен, врабче – врабец.

Зад. 5 може да се изпълнява, като се прави справка в правописен речник.

Зад. 6 г)

Задължително трябва да се изисква мотивиране на отговорите, а не просто налучкване. За целта трябва да се използват правилата в рубриките *Ново*, *Припомням си*, *Правило* + от урочната статия.

Зад. 7 – сърДце – сърдечен

Зад. 9 в) – баскетбол – озвучаване на беззвучна съгласна пред звучна

Задачите в *Работа по проект* може да се изпълняват самостоятелно, след което да се провери резултатът в следващ час.

6. УПОТРЕБА НА ГЛАВНИ И НА МАЛКИ БУКВИ

ЦЕЛИ НА УРОКА

- Да се познава правописът на главни и на малки букви.
- Да се прилага в писмената реч.
- Да се откриват и редактират правописни грешки.
- Да се усъвършенстват рецептивните и репродуктивните умения на учениците чрез извличане и обработване на информация от публицистични текстове.

НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМАТА

Урок за НОВИ ЗНАНИЯ

6. Употреба на главни и на малки букви

Първите пет задачи от урочната статия са базирани на осмисляне, обработване и използване на информация от публицистичен текст и от таблица.

Зад. 6 в) – Апостола на Свободата

Зад. 7 г)

Задължително при изпълнението на тестовите задачи трябва да се мотивира верният отговор, а с обучителна цел да се коментират грешките в останалите дистрактори. За целта може да се прави справка в съответните рубрики от урочната статия.

Задачите от рубриката *Работа по проект* може да се разпределят предварително от учителя.

Урок за упражнение

7. Употреба на главни и на малки букви

Зад. 3 б) Черноризец храбър

Зад. 4 г) Ново Село

Зад. 6 б)

Зад. 7 в)

Зад. 6 и 7 изискват изясняване на допуснатите грешки в другите дистрактори.

Трите задачи от рубриката *Мога* предполагат още и работа по групи или разпределяне на задачи на определени ученици.

За изпълнението на рубриката *Работа по проект* може предварително да се уговори кои медии да се наблюдават – печатни и/или електронни.

14. ГРАМАТИЧНА НОРМА

ЦЕЛИ НА УРОКА

- Да се познава спецификата на граматичните норми на морфологично и на синтактично равнище.
- Да се прилагат граматичните норми в писмената и в устната реч.
- Да се откриват и редактират граматични грешки.
- Да се усъвършенстват рецептивните и репродуктивните умения на учениците чрез извличане и обработване на информация от художествен текст.

НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМАТА

Урок за **НОВИ ЗНАНИЯ**

14. Граматична норма

Първите две задачи са свързани с разбиране и коментирание на смисли от текста на Георги Райчев. Част от езиковите задачи (от 2.2 до 9 вкл.) също произтичат от текста.

Зад. 4 – например: Господинът (подлог в изречението – пълен член) с черния (определение към допълнението – кратък член) костюм е управителят (съществително от м.р. като част от съставно сказуемо – винаги с пълен член) на офиса.

Зад. 5 Няколко лекарИ обслужваха в три кабинетА десетте пациентИ от различни регионИ.

Зад. 6 г) родителИ

Зад. 7 няколко дни

Зад. 8 Изранен и мокър, изгубил сили от студ и умора, той...

Зад. 9 – Целият клас използва един сборник с упражнения, който се намира в библиотеката.

Зад. 10 – На когото му трябва формуляр, ето, някой е оставил на масата.

Подаде бланките на някого, после забрави на кого и поиска нови.

На никого не му трябва тези стари картини, на кого да ги подаря.

Зад. 11 – Зная, че Вие сте решителна жена и не сте научена да отстъпвате.

Зад. 12 б) госпожа/о

Уроци за упражнение – 15, 16, 17 и 18.

Задачите в тези урочни статии може да се изпълняват с помощта на рубриците за актуализация на знания от предходни години. Уместно ще е и използването на подходящите приложения в края на учебника.

19. ПУНКТУАЦИОННА НОРМА

ЦЕЛИ НА УРОКА

- Да се познава пунктуационната норма.
- Да се прилага пунктуационната норма в писмената реч.
- Да се откриват и редактират пунктуационни грешки.
- Да се усъвършенстват рецептивните и репродуктивните умения на учениците чрез извличане и обработване на информация от научен текст.

НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМАТА

Урок за НОВИ ЗНАНИЯ

19. Пунктуационна норма

Зад. 1 – например: Едните се поставят в края на изречението, а другите – вътре в изречението.

Зад 2 б) – отделят, а не – свързват

Зад 3 – при графичното оформяне на текста

Зад 4 – Запетайте в изречението са поставени според правилата за пунктуационно оформяне на еднородните и на обособените части. Тези правила са част от пунктуационната норма.

Зад. 5, 6 и 7 предполагат изпълнение в беседа, в ситуация „проба – грешка“ и обобщаване от страна на учителя.

Зад. 8 е подходящо да се даде за самостоятелен прочит наум, след което да се прочете текстът на глас, изразително. Може от няколко ученици да се прочете и да се оценява от останалите най-доброто изпълнение.

Зад. 8.2. (1) Не ми хареса, (2) но почувствах (3) как раменете на Владо трепнаха, (4) а ръката му се отпусна върху грифа с очакване.

Първото и второто просто изречение са съчинително свързани с противопоставителния съюз *но*;

Третото изречение е подчинено на второто и връзката е съюзната дума *как*;

Четвъртото изречение е съединително свързано със съюза *а*.

Трябва да се коментират препинателните знаци пред съюзните думи и липсата на запетая между второто и третото просто изречение.

Изречението е сложно смесено.

Уроци 20, 21, 22 – 23, 24, 25 и 26 насочват към:

– преговор на пунктуацията при еднородните части, при обособените части, при съчинителните словосъчетания в простото изречение;

– упражнение на пунктуацията в сложното съставно и в сложното смесено изречение;

– употреба на други препинателни знаци освен запетая – скоби, тире, двоеточие, точка и запетая, кавички;

– редактиране на пунктуационни грешки;

– обобщаване на знанията за пунктуационната норма и на уменията за прилагането ѝ в писмената реч.

27. ЛЕКСИКАЛНА НОРМА

ЦЕЛИ НА УРОКА

- Да се познава лексикалната норма.
- Да се прилага лексикалната норма в писмената и в устната реч.
- Да се откриват и редактират лексикални грешки.

НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМАТА

Урок за НОВИ ЗНАНИЯ

27. Лексикална норма

Зад. 4 – ... говореше вдъхновено и от неговата цветиста и образна реч, като искри под огниво, се сипеха сарказми, остроумия и парадокси.

Зад. 5 – орисия –

Зад. 6 – например: напълно нормален човек – съвсем негоден за каквато и да било работа

Зад. 7 – например: откъс/къс, парче

Зад. 10 – сваляше шапка – покланя се; отлага шапката от главата си, за да изрази почит, уважение. Напр. Никога не признава за авторитет, на никого не сваля шапка.

Зад. 11 в) облизах си пръстите

Зад. 12 – случайни познати, стенограф, експресо, папараци

Рубриката *Работа по проект* изисква индивидуален коментар и предполага да се чуят мненията на повече ученици. Уместно е да се работи и в час.

Урок 28, 29 и 30 са за упражнение върху лексикална норма и за обобщение, насочено към всички книжовни езикови норми. При отработването на задачите може да се използват както рубриките *Правило+*, така и приложенията в края на учебника.

36. ГОДИШЕН ПРЕГОВОР

Зад. 1 – например: *назовани, определени*

Зад. 2 а)

Зад. 4 – фигурата илюстрира информацията от текста

Зад. 5 – С главна буква се пишат притежателни прилагателни имена, образуващи от собствени имена (Виж тема 6)

Зад. 6 – Лявото е отговорно за други, не по-малко важни интелектуални умения: думи, логика, числа, последователност, линейност, анализиране и списъци.

б.1. – просто изречение

б.2. – пунктуация на обособена част, на еднородни части с обобщаващ израз пред тях

Зад. 7 – Първата запетая отделя подчинено от главно изречение, а третата – обособена част в просто изречение, съчинително свързано в състава на сложното смесено изречение.

Зад. 8 – думата е употребена в преносно значение

Зад. 9 г) Да се изяснят грешките в другите дистрактори и да се посочат верните думи.

Зад. 10 б) Да се изяснят грешките в другите изречения и да се посочат верните варианти.

Зад. 11 г) Да се изяснят грешките в другите дистрактори и да се посочат верните думи.

Зад. 12 а) прЕблизиха

Зад. 13 Двамата братя са били видни византийски дипломати; преди да заминат за Моравия, те заемали отговорни длъжности. Методий управлявал област, а Константин преподавал философия във висшето дворцово училище, т. нар. Магнаурска школа, където били привлечени най-изтъкнатите учени на онази епоха.

Зад. 14 – например: тоест (т.е.)

V. МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА РАБОТА ПО ТЕМИТЕ ЗА РАЗВИВАНЕ НА КОМУНИКАТИВНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В 10. клас продължава усъвършенстването на уменията на учениците за създаване на публично изказване и на есе, като учебната програма предвижда следните жанрове: публично изказване по граждански проблем и есе по граждански проблем.

В учебника сме предвидили урочни статии, в които работата и за двата жанра следва алгоритъма на подготовка, на създаване и на редактиране на съответните текстове. От методическа гледна точка е необходимо и целесъобразно да се изпълняват следните стъпки:

1. Избор на подходящ граждански проблем, който да е адекватен на интересите и на възможностите на учениците. Учителят може да посочи такъв проблем, а най-добре би било по възможност учениците да подсказат проблематика, която ги вълнува и заедно да се формулира проблемът. Може да се спрете на обща тема като например *Електронни медии, социални мрежи, дигитализация; България като туристическа дестинация за чужденците*. След това е необходимо да „стесните“ темата, да я доближите до светоусещането на десетокласниците, да изведете значим проблем и той да бъде формулиран например *Зависими ли сме от социалните мрежи/от дигиталните устройства/от електронните медии?*

2. Провокиране на учениците да осмислят проблема и да формулират своята теза като първи хрумвания. След това да редактират спонтанните си мисли, да запишат тезата в обем от две-три изречения.

3. Подготовка за изграждане на доказателствената част:

- Проучване/събиране на аргументи по темата
- Обмисляне на илюстративен материал – лични преживявания, преразказ на подходящи епизоди от филми, книги и др.
- Изготвяне на план на доказателствената част, в който се записват само подходящите и най-силните аргументи и илюстрации от предварително проучените. Обикновено аргументите са подредени от най-силните към по-слабите.
- Обмисляне на стратегията за информиране, убеждаване и въздействие върху аудиторията, като за публичното изказване е необходимо да се помисли за невербалните средства – мимики, жестове, поза, сила на гласа, темпо при изказването, облекло и т.н.

4. Записване на обобщението/заключението – в обем от три-четири изречения, които може да перифразират тезата

5. Оформяне на цялостния текст в писмена форма

6. „Забравяне“, оставяне на текста „да отлежи“ няколко дена

7. Редактиране на създадения текст по отношение на смисъл, логическа и формална структура, на спазване на правописната, пунктуационната и лексикалната норма, както и на граматичните норми.

Изброените стъпки е целесъобразно да се отработват в отделни учебни часове, например:

- Час за подбиране и формулиране на граждански проблем, като предварително е поставена задача да се помисли и да се проучи. Добре би било да се обсъдят няколко проблема и да се стигне до мотивиран подбор на два от тях, които събират най-много привърженици.

- Час за подготовка, обмисляне и формулиране на теза по избран от всеки ученик един от двата проблема. Формулираните тези се четат и коментират от учениците, като е уместно да се групират първо по единия проблем, а след това – по другия. При коментирането учителят е този, който трябва да задава тон на толерантно обсъждане и съобряване с различното, другото мнение.

- Час за изготвяне на план на доказателствената част, който задължително се предхожда от задача за самостоятелно проучване и събиране на аргументи и илюстративен материал. Прочитане на няколко плана и по двата проблема с мотивиран коментар на всеки план.

- Час за създаване на цялостния текст, като тази дейност може да бъде и за самостоятелна работа вкъщи в зависимост от възможностите на учениците и по преценка на учителя.

- Час за прочит на текстове и обсъждане по предварително оповестени от учителя критерии за оценяване на съответния жанр. При публичното изказване задължително се коментират и невербалните средства.

Всеки етап от работата по създаване на текстовете трябва да се предхожда от задаване на задачи за самостоятелна подготовка с точно определен срок.

Редактирането на текстовете може да се случи в домашни условия след проверка и оценка от учителя. С мотивираща цел добре би било да се проверят и оценят отново някои редактирани текстове, избрани от учителя.

Като се съобразява с интересите и с възможностите на учениците, учителят може да започне работата по създаване на единия и на другия жанр, след като се отдели един учебен час за коментар на образци на публично изказване и на есе по граждански проблем, подбрани и предварително дадени на учениците за запознаване. За улеснение и с обучителна цел ви предлагаме откъси от две есета на проф. Андрей Пантев от неговата книга „Исторически паралели“:

...Библейското разделение богати – бедни е условно, като всички човешки плути по света. Заедно с щастието то е и субективно състояние. В „Един ден на Иван Денисович“ Александър Солженицин описва колко щастлив се чувствал и колко богато празнувал дългогодишен обитател на ГУЛАГ, защото един ден получил колет и отървал карцера. Контрасти в представите разни. Мнозина разбират съвременната финансова криза като сполетяла ги страшна беда, защото вместо 300 процента сега печалбата им е само половината. Една героиня на Ерих Мария Ремарк твърди, че парите са важни само когато ги нямаш! Мой вече покоен приятел настояваше, че само онези пари са твои, които си похарчил. В своята „Автобиография“ Чарлз Чаплин се беше разсърдил на приятеля си Съмърсет Моъм за публикувани размисли колко е хубаво да си беден. „Нищо хубаво не съм видял от бедността!“ – гневно отговаря Чарли. Години по-късно той ще напомни в писмо до дъщеря си, че всеки трети неин долар не е спечелен справедливо и че вероятно има по-добри балерини и артистки от нея, които не са известни. Прагматичните измерения на тази вечна тема отдавна са инфилтрирани и в политиката.

Колкото и парадоксално да звучи днес, преди двеста години идеята за заплащане на депутатски мандат е част от демократизацията на парламента. В полемичните памфлети в дискусиите по парламентарната реформа около 1831 г. в Англия искането за високи заплати на депутатите е демократична акция, дори народна. Потомствените лордове аристократи или градските новобогаташи са могли да заседават в парламента без заплати. Но представителите на другите съсловия, още неукрепнали финансово, намирали, че тъкмо високото заплащане ще ги направи независими от чужди покровителства и произтичащи от тях внушения. Тогава заплатата от държавата била приемана като предусловие за лична независимост. Принцип, който формално лежи и в съвременната политическа дейност.

Но да не вървим само в тази посока. Перфидната предпоставка, че богатият политик е по-независим в поведението си от другите, има повече отрицания, отколкото конкретни потвърждения. Обогащаването чрез политика обикновено осъществяват вече богатите дейци. Скандалите на българската политическа сцена за пладнешки злоупотреби, особено по време на войните, засягат повече генерали и министри, отколкото фелдфебели и магазинери. Богатството не предпазва от нарастваща лакомия и мания за безнаказаност. ... Яростният укор на Христо Ботев „богат е“, казва, па го не пита...“ има днес знаменателни продължения. Смуцаващата методика на забогатяването у нас се приема понякога с възторг, понякога с безразличие. Често като триумф и величие на пазарната икономика. Но рядко като тревожна заплаха спрямо съвременната ни битова психология.[...] Евентуалните обвинения към един или друг съмнителен богаташ не са причинени от принципна непоносимост. Те са генерирани само от безсмъртното наше злорадство. То не работи като морален регулатор за заслужено възмездие, а само носи кратки радости, че някой големец или богаташ е арестуван. Произходът на богатството остава често енигма, а радостта, че неговият носител е загазил, ни е достатъчна. Но богатите в повечето наши случаи са станали такива чрез някой друг и нещо друго. Следите остават. Пъпната връв личи дори когато е прерязана.

Из „Богати, бедни“

... А един неудобен въпрос продължава да ни изнервя, колкото и свенливо да го отбягваме. Защо при дългогодишни усилия да изтъкнем великолепието на нашето културно наследство, то не получава онзи резонанс в чужбина, който заслужаваме? Защо нашата изключителност не е честа тема на откривателската телевизия „Дискавъри“ или на „Хистъри Ченал“, или поне на „Си Ен Ен“? Въпреки експозициите от Лондон до Токио още от тоталитарни времена, въпреки ласкателните (често и протоктолни) отзиви за културното богатство по нашите земи. Може би защото изтъкваме това великолепие по толкова на-трапчив начин, че вместо възторг срещаме дискретно скривана снизходителна усмивка. Носим тъкмо това общобалканско „най...“, което няма сравнителна точка. А няма стойност без сравнение. Когато преувеличаваш едно постиже-ние, тогава и другите (постижения) не ги приемат за истински.

Какво ще накара чужденец турист да предпочете България пред замъците на Лоара, „свещените камъни“ на Атина, Рим и Луксор, красотите на Шотландия, манастирите на Португалия, двореца Алхамбра край Гренада и пр.? Как да победим тази конкуренция...? Екскурзионните беседи са добри, но тях ги има навсякъде. А изправени пред Мадарския конник, самите ние се взираме към обекта с въпрос: „Къде точно беше това нещо?“. А то ни е емблема. Не зная дали чуждият турист, освен ако не е тънък познавач на предхристиянска Европа, ще се взира. Ако тогава остава само културната екзотика, има си и Камбоджа, Черна гора и Тайланд, чиито исторически култури не са по-малко стойностни от нашите. Тогава какво ще го привлече туриста?

Тук ще го впечатли изненадата от собственото му невежество. Очарованието на неизвестното, което е равно на известното, а в някои отношения стои над него. А също и усецането, че това значимо наследство има продълже-ние чрез облика и поведението на приемното население. Защото стойността на културното наследство е условие, а не гаранция за съвременна значимост. Тук стигаме до основен въпрос. Може ли една културна репутация от минало-то да буди респект към съвременните обитатели на същите земи? Може, но не е достатъчно. Това, че имаме най-старото злато, още не ни прави гражда-ни на света. Ако всичко се признава по „най-стара“ история, най-почитаните държави следва да са Йемен, Ирак или Етиопия. Сърбите бяха заклеямени и бомбардирани през 1999 г., въпреки че на Липански вир край Дунав са най-стари-те признаци на Хомо сапиенс. Дори Гърция бе бойкотирана като туристическа дестинация при режима на полковниците. А за гърците учи всяко дете – от Нова Зеландия и Исландия до Бразилия и Канада. Ако доказваме приоритети само с историческа топография или ономастика, стигаме тревожно далеч, къ-дето невинаги ще ни е удобно. Такава далечина невинаги е ласкателна за нас. Така че мощи, руини, надписи и рисунки са свещени дори и когато са чужди. Но за гордост поради тях следва да има и съвременност, която потвърждава, че сме техни подходящи наследници.

Из „Съмнения по аналогии“

Предлагаме примерни насоки за използване и анализ на есетата:

- Текстът може да бъде предоставен от учителя на всеки ученик или за работа по групи.
- Възможно е да не се посочва заглавието, за да може учениците след цялостния анализ на текста сами да предложат варианти. Да се потърси освен това връзката на заглавието с текста.
- Задължително се изяснява лексикалното значение на непознатите думи и изрази, на различните аналогии, използвани в текста.
- Откриват се авторската теза и подтезите.
- Проследява се структурата на доказателствената част – посочват се съжденията, размислите, твърденията, позоваванията на книги, филми, личен опит и други източници; изследва се мястото и логиката на примерите.
- Коментира се употребата на реторичните фигури, на използваните метафори, сравнения, ролята на въпросителните изречения.
- Правят се изводи за начина на постигане на информативната и експресивната цел на текста.
- Изисква се личното мнение на учениците във връзка с изказваните твърдения, съгласие или несъгласие с тезата и подтезите на автора.
- По разглежданите въпроси в текста би трябвало да се очаква формулиране на лични ученически тези.
- По някои от поставените проблеми в текстовете може да се постави задача за домашна работа за създаване на есе.

Една от комуникативните компетентности представлява умението за слушане. За да бъде придобито умението за слушане е необходимо да се предвидят подходящи дейности. Четенето и обсъждането на есета в клас е позната и най-лесно приложима практика, но за да бъде ефективна, е необходимо да преформулираме целите ѝ.

- За да бъдат мотивирани учениците да слушат ефективно, е необходимо да се постави в началото проста и ясна задача, например да се изслуша едно есе, като слушащите ученици се опитват да идентифицират (и запишат) тезата на есето.
- Следва прочит на записаните тези и коментар, който оценява успешното открояване на тезата или различията в записаните от отделните ученици тези.
- Анализират се причините за неуспешното идентифициране на тезата, които може да се дължат на неяснота във формулирането, открояването и разполагането ѝ в текста на съчинението, но и в погрешната представа за това как би трябвало да изглежда една теза, с объркването между теза, аргументи, които я подкрепят, и доказателства.

Трудностите в идентифицирането на тезата дават на ученика нагледен пример за това, че не е достатъчно да изкаже една теза, а да намери средства да я открие и да я разположи на очакваното от възприемателя място.

Упражнението в слушане би могло да продължи с открояването на аргументите, подкрепящи тезата, като за това е необходим нов прочит на текста, този път със задача да бъдат записани аргументи.

Работата продължава, следвайки същия алгоритъм: записване на аргументи, прочитане и сравняване на записаното от различни ученици, анализ на причините за различното „чуване“.

Упражнението в слушане, както ще се убедят и учениците, в същото време се превръща в упражнение за това как да бъдем не само слушани, но и чути. В хода на беседата се дават идеи за това как да бъдат открити тезата и аргументите, като в началото може да се прибегне до просто изброяване и номериране на аргументите (Първият аргумент в подкрепа на моята теза, че... е; Вторият аргумент в подкрепа на моята теза е, че....., е;). Това на пръв поглед елементарно построяване на аргументацията дисциплинира писането, тъй като ученикът се запитва доколко формулираният аргумент подкрепя тезата му и дали изобщо подкрепя тази теза. Опитът при проверка и оценка на ученическите есета показва, че разминаването между теза и аргументация е една от най-честите грешки.

Упражнението в слушане продължава с опит да се чуят примерите в подкрепа на аргументите. Това е много важна част от уменията за слушане, тъй като всеки пример би трябвало да подкрепя конкретен аргумент. В ученическите есета не липсват примери, но те са натоварени с функцията на аргументи. А както добре знаем, примерите не убеждават, защото винаги може да бъде даден пример за противоположната теза и няма арбитър, който да определи тежестта на примерите. Практиката от тезата да се преминава директно към примерите, без посредничество на аргументи, е друга много често срещана слабост в писането на есета.

Уменията за слушане би могло да се упражнява най-добре, като се обсъждат чужди есета (на ученици от други класове), за да се подчертае, че упражняваме слушането, а не оценяваме конкретното есе.

Подходящо е да бъдат оценени уменията на учениците за слушане. Анализът на конкретният текст, открояването във всяко есе на теза, аргументи и примери към тях показват уменията за слушане (възприемане) на текст.

Този начин е подходящ за идентифициране на различни слабости в композиционното изграждане на есето, например недобре намерено място на тезата, недостатъчно убедителни (лесно оборими) аргументи, противоречие в аргументацията и др.

Посочените дейности биха могли да помогнат при постигането на стандарта „сравнява и анализира различни гледни точки при участие в диалог и дискусия“.

VI. РАБОТА С ЕЛЕКТРОННИТЕ РЕСУРСИ

Богатият набор от електронни ресурси осигурява възможности за избор. Изборът се налага и от това, че електронните ресурси като време многократно надхвърлят продължителността на учебните часове. Учителят е този, който ще прецени най-подходящите за своите ученици задачи и ще подбере електронни ресурси за часа. Т.н. към първия урок за преговор са предложени 13 електронни ресурса от различен тип:

- Първият електронен ресурс предлага работа с текст. Към текста са формулирани три задачи. Учениците трябва да опишат речевата ситуация по компоненти, да определят функцията на текста и неговия стил.

Текстът е илюстриран.

- Вторият електронен ресурс изисква попълване на празни места и проверява знанията за променливо Я. Ученикът може да провери верните отговори, може да поиска помощ чрез бутон „жокер“.

- Третият електронен ресурс предлага избираеми отговори от падащо меню и проверява дали ученикът допуска грешки при употреба на А/Ъ в глаголни окончания, членни форми и др.

- Четвъртият електронен ресурс представлява тестова задача и проверява знанията за думи, които съдържат подвижно Ъ. Ученикът трябва да подреди набор от думи в две колони чрез влачене.

- Петият електронен ресурс предлага задача, която трябва да бъде изпълнена за определено време и проверява знанията за пунктуация в сложното изречение. Ученикът трябва да мотивира употребата на запетая, като избере някой от предложените му отговори и свърже изреченията с предложените му обяснения.

- Шестият електронен ресурс изисква от ученика да постави пропуснатите запетаи в предложените 4 изречения, степенувани по трудност.

- Седмият електронен ресурс изисква да се посочи броят на обособените части в изречението. Задачата трябва да бъде изпълнена за определено време.

- Осмият електронен ресурс представлява текст (образец на публична реч) и задачи за четене с разбиране. Ученикът трябва да извлече информация от текста.

- Деветият електронен ресурс също представлява текст и задачи за четене с разбиране, но текстът е образец на административно-деловия стил – откъс от закон.

- Десетият електронен ресурс представлява тестова задача върху правопис, която трябва да бъде решена за определено време.

- Единайстият електронен ресурс също е тестова задача върху правопис, но примерите илюстрират правила, различни от правилата в десетия електронни ресурси.

- Дванайстия електронен ресурс предлага задача за редактиране на пунктуационна грешка в изречение.

- Дванайстия електронен ресурс съдържа текст и задачи към него.

По подобен начин са структурирани електронните ресурси и към останалите теми.

Почти всички задачи съдържат и визуален материал, който илюстрира съдържателната страна на текста и активизира вниманието на ученика.

проф. д.п.н. *Маргарита Георгиева Христова-Плашилска*,
проф. д-р *Владимир Любенов Жобов*
гл. ас. д-р *Димка Димитрова Николова-Иванова*

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
за 10. клас

Редактор *Снежана Минковска*

Графичен дизайн *Петко Минчев*

Коректор *Чавдар Ценов*

Българска. Издание първо, 2019
Формат 70×100/16. Печатни коли 2,5

Издател „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД
1574 София, ул. „Никола Тесла“ № 5, BSR 2, ет. 4
тел.: 02/80 61 343
e-mail: ik.anubis@anubis.bg, www.anubis.bg

ISBN 978-619-215-449-3

ISBN 9786192154493

9 786192 154493

Klett